

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Силвия Атанасова Петкова

по конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“

по 2.1. Филология (Славянски езици – Съвременен руски език – Фразеология),
обявен в *Държавен вестник*, брой 24, 17 март 2023 г.

Настоящата рецензия е изготвена съгласно Заповед на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ РД 38–196 от 25.04.2023 и решение на научното жури от 22.05.2023. Прегледът на представената документация показва, че процедурата напълно съответства на ЗРАСРБ и Правилника на СУ, уреждащ неговото прилагане.

В конкурса за доцент по професионално направление 2.1. *Филология (Славянски езици – Съвременен руски език – Фразеология)*, обявен от СУ „Св. Климент Охридски“, единствен кандидат е гл. ас. д-р Елена Кирилова Раденкова.

Елена Раденкова завършва специалност *Руска филология* в СУ „Св. Климент Охридски“ през 1984 г. Втората ѝ специалност е *Български език и литература*. Като докторант на самостоятелна подготовка към Катедра „Руски език“ на Факултета по славянски филологии в СУ Е. Раденкова успешно защитава дисертация на тема „Игрови трансформации на паремии и прецедентни изказвания в заглавията в руските печатни медии“ и придобива образователната и научна степен „доктор“ по 2.1. Филология (Славянски езици – Съвременен руски език – Фразеология).

Професионалната биография на кандидатката в конкурса е изцяло свързана с обучението по руски език в СУ „Св. Климент Охридски“. Нейната кариера като университетски преподавател стартира през 1985 г.. Отначало тя работи като хоноруван асистент по руски език, а през 1986 г. е назначена с конкурс на длъжност асистент в Катедра „Руски език“. Главен асистент е от 1998 г. В бакалавърската степен на специалност *Руска филология* Е. Раденкова води занятия по практически руски език и задължителните лекционни курсове по *Превод на фразеология* и *Превод на текстове от сферата на туризма*. В магистърската степен тя е титуляр на дисциплините *Преводчески практикум* (МП „Език. Култура. Превод“) и *Практикум по руски език* (МП „Руска литература, култура и художествен превод“).

Елена Раденкова активно работи върху повишаването на професионалната си квалификация, като в участва в множество методически курсове и семинари за преподаватели по руски език. От голямо значение за изграждането ѝ като специалист са завършените квалификационни курсове за университетски преподаватели по руски език като чужд в Московския държавен университет „М.В. Ломоносов“ (2011 г.), Държавния институт по руски език „А.С. Пушкин“ (2009 г., 1995 г.) и др. С дейността си като експерт и съставител на материали за държавен зрелостен изпит по руски език, както и като член на националната комисия за провеждане на Олимпиадата по руски език (2016 г.) гл. ас. Раденкова има принос и към чуждоезиковото обучение в средните училища в България. Тя съавтор на 2 учебни помагала за студентите от специалност *Руска филология: Посobie по аудированию для студентов-русистов* (УИ „Св.

Кл.Охридски“, 2005), *Сборник текстове за изложения. Младши курсове отдели на руската филология* (изд-во „Дамян Яков“, 2002), а също и на 2 сборника с материали за подготовка на кандидат-студенти: *Проверете знанията си: 30 текста и 10 теста за кандидатстудентски изпит по руски език в СУ „Св. Климент Охридски“* („Албатрос“, 1999), *Руски език. Тестове за кандидатстудентски изпит* („Грама“, 2005). Заслужава да се отбележи проектната дейност на д-р Е. Раденкова: тя е член на екипите, реализирали 3 научни проекта по НИС към СУ: „Взаимодействие на интонационните и паралингвистичните средства в руския език“ (2002–2003 г.), „Съвременният руски медиен дискурс (комуникативни стратегии и метафорични модели“ (2018 г.), „Експресивност и оценка в руския периодичен печат от началото на 21 век до днес“ (2019 г.), участник е и в няколко образователни проекта с приложна насоченост.

В конкурса за заемане на длъжността „доцент“ д-р Елена Раденкова участва с 24 научни публикации: 2 монографии, 23 статии (от които 4 са издадени в Русия и 1 – в Естония).

Централно място в научната продукция на кандидатката заема монографията *„Руская образная фразеология сквозь призму перевода“* (София, Парадигма, 2023, 250 стр.), която е представена като хабилитационен труд. Темата на изследването е особено актуална, тъй като отговаря на необходимостта от проучването на универсалните и културно-специфичните характеристики на руските фразеологични единици и техните български съответствия с оглед на контекстуално обусловените задачи на превода. Анализирани са богат езиков материал, който включва фразеологични единици, използвани в 14 съвременни произведения на художествената проза. Руските фразеологизми и техните съответствия в преводните текстове се изследват чрез комбиниране на доказали своята ефективност методи, сред които водещи са методите на контекстно-ситуационния и компонентния анализ, както и анализът на лексикографските дефиниции.

В *Глава 1* е представена теоретичната база на монографичното изследване. Приносен характер има направеният аналитичен обзор на подходите към определението на фразеологичните единици и техните диференциални признаци. Предпоставка за успеха на предстоящия анализ е възприетото от авторката разбиране за компонентния състав на фразеологичното значение, според което е необходимо да се разграничават денотативен, конотативен, образен, оценъчен и етнокултурен компонент. Е. Раденкова внимателно проследява развитието на концепцията за образността – един от главните категориални признаци на фразеологизмите. Значителна обяснителна сила има коментиранията в детайли теория на И. Ю. Третьякова за фразеологизмите с прозрачна и затъмнена образност. Като изтъква трудностите, свързани с трактовката на понятията *образност*, *вътрешна форма* и *образна основа*, д-р Раденкова убедително представя собствените си виждания по спорните въпроси.

Глава 2 е посветена на проблемите на превода на фразеологизмите в художествения текст. Изведените теоретични положения имат решаващо значение за

прецизиране на методологията за анализ на начините за транслиране на плана на съдържание на образните фразеологизми.

Важно е направеното уточнение, че художественият превод следва да се разглежда като творчески процес, в рамките на който художествено произведение, създадено на един език, се пресъздава на друг. Споделяйки своята позиция, Е. Раденкова се ръководи от разбирането, че една от главните цели на този процес е реконструирането на образната тъкан на оригинала. Докато откроява основните трудности, обусловени от спецификата на художествения превод, тя се фокусира върху предизвикателствата, свързани с предаването на играта на думи. Наблюденията над някои сполучливи творчески решения на преводачите, подбрани от ексцерпиранияте текстове, са особено ценни за практиката на превода от руски на български.

В добре структуриран и достъпен вид, подкрепена с показателни примери, е предложена авторска класификацията на начините на превод на фразеологичните единици. Тя служи като надеждна основа за осъществения в Глава 3 задълбочен анализ на руските образни фразеологизми на фона на широкото разнообразие от преводачески похвати, целящи възможно най-адекватното предаване на тяхното значение.

По достойнство трябва да бъде оценено и експертното обсъждане на типовете грешки при предаване на значенията на образните фразеологичните единици. Не буди съмнение застъпената от авторката позиция, че една от главните трудности при превода от близкородствен език е илюзорната идентичност на езиковите картини на света. Това в особена степен е валидно именно за превода на образна фразеология. В светлината на преодоляването на междуезиковата интерференция приносно е открояването на „опасните зони“, водещи до неадекватни преводачески решения. Елена Раденкова проявява уменията си на прецизен изследовател, като отчетливо разграничава разновидностите на допусканите грешки на базата на конкретни казуси: буквално възприемане на фразеологизма като свободно словосъчетание, неестествено звучащ дословен превод, установяване на мнима аналогия, подмяна на същността на денонативната ситуация поради недостатъчно познаване на социокултурния фон и др. Предложената типология има решаващо значение за уместния критичен анализ на някои преводачески решения в по-нататъшното изложение.

Глава 3 съдържа резултатите от същинското изследване на руските образни фразеологизми на фона на техните преводни съответствия. Прави впечатление компетентният авторски коментар към всяко значение на изходния фразеологизъм и избраното от преводача съответствие. В хода на изложението д-р Раденкова често уточнява актуалното значение на руските образни фразеологизми, като умело идентифицира смисловите модуляции, които то претърпява в дадения контекст на употреба. С това тя демонстрира динамичния характер на фразеологичното значение и мотивира необходимостта от неговото изучаване като феномен на дискурса.

От гледна точка на съпоставителната фразеология интерес представлява регистрирано наличие на значителен брой междуезикови аналози. Когато едно и също значение е вербализирано в руския и българския език от фразеологични единици с

различна вътрешна форма, спецификата на образите, мотивиращи фразеологичните аналози, позволява да бъде открити менталните стереотипи, характерни за двете езикови общности

Изцяло подкрепям предложеното от авторката широко разбиране на понятието „оказионален превод“ на фразеологичните единици. Разграничавайки две разновидности на този тип превод – чрез оказионален конструкт, пресъздаващ актуалното значение на руския идиом, и чрез фразеологизъм, който не е системно (речниково) съответствие на изходната единица, – Е. Раденкова осветлява една недостатъчно разработена зона на транслатологията. Важно значение има също така установената зависимост между избора на преводно съответствие на образния фразеологизъм и пресупозиционната информация, извлечена от широкия контекст.

Специално място е отредено на особеностите на превода на културно маркираните фразеологични единици, сред които авторката обособява идиоми с литературен произход, с фолклорен произход, включващи кулинарна реалия, включващи реалия от традиционния бит и др. Като се има предвид, че транслатологичният аспект е твърде слабо застъпен в трудовете по фразеология, систематизирането от Е. Раденкова на видовете руски фразеологични единици с етнокултурен компонент и техните преводни съответствия може да се окаже като значим принос към съпоставителното изследване на фразеологичните фондове на руския и българския език. В монографията убедително се доказва, че преводът на фразеологизмите, които са носители на национален колорит, изисква гъвкав, креативен подход, като степента на адаптация към приемащата култура и изборът на конкретен преводачески похват варират в зависимост от прилаганата обща стратегия на преводна интерпретация на художествения текст.

Е. Раденкова показва усет към детайлите, умение да интерпретира езиковите факти и да формулира ясни изводи. Това проличава и в заключението на книгата, където са синтезирани най-важните характеристики и закономерности, определящи спецификата на руските образни фразеологични единици и техния превод. Резултатите от изследването имат висока степен на приложимост както в практиката на обучението по фразеология на руския език, така и при създаването на учебници по частна теория на превода, ориентирани към двойката езици руски–български.

Другата монография на Е. Раденкова *„Игровые трансформации паремий и прецедентных высказываний в заголовках российских печатных СМИ“* (София, Парадигма, 2022 г., 385 стр.) е базирана на нейната докторска дисертация. Тъй като материалът от дисертационното изследване е разглеждан в предходна процедура, книгата не е обект на оценка в тази рецензия.

Представените за участие в конкурса 23 статии се отнасят към няколко изследователски полета:

1. Насочвайки научните си търсения към *проблемите на превода на руските фразеологични единици на български език*, Е. Раденкова разглежда върху материал от руски литературни текстове и техните преводи съществуващото разнообразие от

подходи за предаване на значението на фразеологизмите (№ 1.13, 1.16). Оценявам високо предложената от авторката типология на стратегиите за превод на фразеология с оглед на критериите за адекватност и изчерпателност при транслиране на семантико-прагматичното съдържание на оригиналния текст. Безспорен интерес представлява анализът на случаите на нефразеологичен превод, както и наблюденията над преводаческите решения, свързани с избора на контекстуално съответствие при модификация на системното (речниковото) значение на изходната фразеологична единица от страна на писателя. В ползрението на д-р Раденкова попада и слабо проученият въпрос за преводната интерпретация на авторските фразеологизми, които са характерни за съвременната руска художествена проза.

2. На *реализацията на експресивно-оценъчния потенциал на руските фразеологични единици в медийните текстове* е посветена друга група статии (№ 1.10, 1.11, 1.15). В тях авторката изтъква важна особеност на употребата на фразеологизми в публицистиката – най-често те се преосмислят, като актуализираното значение се подчинява на интенциите на автора на публикацията, стремящ се към постигането на баланс между информативните и експресивните цели на медийната комуникация. Ценни наблюдения, отнасящи се до отразяването на джендърните стереотипи във фразеологията, откриваме в изследването на функционалните особености на паремиите с компонент *женщина, баба, жена, мъжчина, мужик, муж* в медийния дискурс (№ 1.15). Е. Раденкова стига до заключението, че джендърната маркираност на пословиците често се неутрализира от контекста, като не пропуска да отбележи и съществената роля на метаезиковите коментари, изразяващи отношението на авторите към представените в паремиите ментално-оценъчни стереотипи,

3. Въздействащата сила на *вестникарските заглавия, конструирани чрез игрови трансформации на фразеологизми*, е обект на задълбочен анализ в поредица от статии. Значими научни резултати са постигнати при проучването на авторските преобразувания на фразеологични изрази с ключов компонент етноним като генератор на експресивност в заглавията на медийни текстове (№ 1.8). Е. Раденкова проучва влиянието на екстралингвистичните фактори върху реализацията на образно-експресивния потенциал на устойчивите именни съчетания *темная лошадка* и *кот в мешке*. По неоспорим начин тя доказва, че разнообразните трансформации на анализиранияте популярни фразеологизми (например: *Ксения Собчак: между „темной лошадкой“ и „спойлером“; Код в мешке; Кремлевские чиновники хотят купить мешок без кота.*) целят постигането на атрактивна експликация на оценъчния смисъл и създаването на ироничен ефект и (№ 1.10).

4. Наред с фразеологията, научните интереси на кандидатката в конкурса са свързани и с *фонетиката на съвременния руски език*. Осъществен е обстоен анализ на граничните сигнали, открояващи фонетичната дума като максимална фонетична единица в потока на речта (№ 2.1). Висока теоретико-приложна стойност имат резултатите от изследването на Елена Раденкова, посветено на ритмичните особености на руската фонетична дума в съпоставка с българската (№ 2.2). В дълбочина са

проучени проявите на интерференция в сферата на прозодията с оглед на характерните за руския и българския език модели на думите и синтагмите (№ 2.3 – в съавторство с Т. Алексиева).

5. Като дългогодишен преподавател по практическа фонетика Е. Раденкова дава своя принос за разработването на *методиката на чуждоезиковото обучение*, изследвайки процеса на формиране у българските студенти русисти на навици за интонационно оформяне на изказването (№ 3.2, 3.3, 3.4, 3.5), както и за възприемане на звучаща реч (аудиране) (№ 3.1). Намирам за много плодотворен предложението от авторката интегрален подход към развитието на умения за водене на разговор на руски език, при който изучаването на различните типове формули на речевия етикет се обвързва с усвояването на съответните интонационни модели (№ 3.6).

Трудовете на Е. Раденкова са добре познати на колегите лингвисти, за което свидетелстват цитиранията в български и чуждестранни издания. Многобройните доклади, които тя е изнесла на международни научни форуми (проведени в България, Русия, Сърбия, Естония), без съмнение са спомогнали за апробацията и разпространението на резултатите от нейните изследвания.

Заключение

С научната си продукция и регистрираните цитирания на публикациите си гл. ас. д-р Елена Раденкова изпълнява наукометричните изисквания, предвидени в ЗРАСРБ. Предоставената справка показва, че тя има в актива си 580 т., с което надхвърля необходимия минимум от 400 т. за заемане на длъжността „доцент“ в област „Хуманитарни науки“.

Рецензираните трудове се отличават с оригиналност, иновативност и задълбоченост, имат подчертан приносен характер и представят кандидатката в конкурса като утвърден специалист в областта на съвременния руски език. Постиженията на Е. Раденкова в различни теоретични и приложни области доказват нейните изследователски качества. Дейността ѝ като университетски преподавател и експерт по чуждоезиково обучение също е много плодотворна. Това ми дава основание с пълна убеденост да дам своята положителна оценка на обсъжданата кандидатура и да гласувам „ЗА“ избирането на гл. ас. д-р **Елена Кирилова Раденкова** на академичната длъжност „доцент“ по 2.1. Филология (Славянски езици – Съвременен руски език – Фразеология).

София, 9 юни 2023 г.

проф. д-р Силвия Петкова